

Martin D. Munk, Mette Foged
og Andreas M. Mulvad

Familiers kosmopolitiske uddannelsesstrategier

– Et spørgsmål om migration og
investering i distinktiv kapital

Artiklen viser, at der er en nær sammenhæng mellem social baggrund og gennemførelse af eliteuddannelse og ikke-eliteuddannelse blandt en gruppe af danske migranter med minimum fem års ophold i udlandet. Vi tilføjer en ny rekonversionsstrategi til Pierre Bourdieus batteri af strategier udfoldet i *La Noblesse d'État*, en udvandringsstrategi med henblik på erhvervelse af uddannelseskapital. Især personer med veluddannede forældre har en forøget sandsynlighed for at erobre en universitetsuddannelse på en eliteinstitution, navnlig i "zones of prestige", det vil sige i England og USA, som relativt set har de største udbud af distinktive universitetsinstitutioner. En gruppe af migranter gennemfører en udenlandsk universitetsuddannelse på ikke-elite institutioner, hvilket kan afspejle en form for kompensatorisk strategi, som udmøntes i social uddannelsesmobilitet. Forældrene til børn, der opnår en universitetsgrad fra udlandet, har desuden selv en betydelig kosmopolitisk erfaring. Endeligt finder vi markante kønsforskelle.

Søgeord: Transnationale uddannelsesstrategier, kosmopolitisk kapital, kulturel kapital, migration, rekonversionsstrategier, Bourdieu.

Artiklen undersøges blandt en gruppe af langvarigt udvandrede danskere investeringer i universitetsuddannelse i udlandet, særligt eliteuddannelser, da det formodes, at især unge fra velstillede hjem søger at opnå en eliteuddannelse, hvad enten det er i Danmark eller i lande som England og USA.¹ Vort hovedspørgsmål lyder: Er det navnlig børn af højtuddannede forældre eller børn af forældre med høje positioner på arbejdsmarkedet, som opnår en grad fra et udenlandsk eliteuniversitet? Eller er der tale om kosmopolitiske familier, som søger at reproducere uddannelseskapital på den globale scene snarere end i en national kontekst? En tredje mulighed er, at det socialt set er en blandet gruppe, som gennem investeringer i uddannelseskapital i udlandet søger opadgående social uddannelsesmobilitet. Det er en rimelig antagelse, at personer fra familier med større eller mindre kapitalvolumen via forskellige reproduktionsstrategier vil søge at optimere videreførelsesmuligheder, fx ved at investere i kosmopolitisk uddannelseskapital, der kan fungere som en mulig forudsætning for social reproduktion. Den franske sociolog Pierre Bourdieu har vist, at der er tendens til, at familier med højere sociale positioner har en forstærket tilbøjelighed til at videreføre kapital til den næste generation ved at investere i deres børns uddannelse, tankesæt og dispositioner. Dette mønster bidrager til at reproducere grundlæggende sociale strukturer i samfundet.

Kapitalvidereførelsen, der primært er kulturel eller økonomisk, realiseres gennem forskellige reproduktionsmekanismer, og kombinationen af disse definerer reproduktionsmåden. En af disse reproduktionsmekanismer udmøntes gennem erhvervelse af anerkendt kulturel kapital², der definitionsmæssigt omfatter tre typer: Objektiviserede kulturelle værker, mentale og kropsliggjorte dispositioner samt uddannelse. Til uddannelse hører akademiske kvalifikationer, titler og sproglige kompetencer, hvis værdi der til stadighed kæmpes om (Bourdieu 1986:243). Unge fra privilegerede familier besidder som oftest kulturel kapital fra en tidlig alder, da deres forældre investerer tid, opdragelse og penge i at lære dem, hvilke værdier, handlinger og færdigheder der er anerkendte (Bourdieu 1997:37-39). De er således fortrolige med de fordringer, en (elite) uddannelsesinstitution stiller (Zimdars et al. 2009), og derved søger de hen til de uddannelsessteder, der alt andet lige giver mest bonus i form af lønafkast, positioner og udnyttelse af social oprindelse (jf. Klausen 2009), hvilket samlet set medvirker til at styrke kapitalbeholdningen i velstående familier, økonomisk eller kulturelt, eller sågar begge dele, med det resultat at unge fra højere sociale klasser som oftest opnår mere magtfulde positioner i samfundet. Tidligt i sine empiriske studier var Bourdieu netop interesseret i sammenhængen mellem eliteuddannelser og de højeste positioner i samfundet, og ved flere lejligheder fandt hans gruppe af forskere på Centre de Sociologie Européenne en markant socialt skæv adgang og rekruttering til eliteskolerne i Frankrig: *Grandes Écoles* (Bourdieu 1996:144), som dog blev en smule opblødt i 1990'erne med en efterfølgende stigning igen (Alboury og Wanecq 2003; Munk 2010).

Martin D. Munk

Professor ved Institut
for Statskundskab,
Aalborg Universitet,
leder af CMR

E-mail:
mdm@dps.aau.dk

Mette Foged

Ph.d.-stipendiat ved
Økonomisk Institut,
Københavns Universitet,
tilknyttet CMR

E-mail:
Mette.Foged@econ.ku.dk

Andreas M. Mulvad

BA i Sociologi fra
Københavns Universitet,
MA i Human Geography
fra Bristol University,
tidligere forsknings-
assistent ved CMR

E-mail:
amulvad@yahoo.dk

I bestræbelsen på at sætte denne sammenhæng ind i en teoretisk forklaringsramme udviklede Bourdieu og kolleger, især Monique de Saint Martin, teorien om reproduktions- og rekonversionsstrategier med henblik på at analysere forskellige former for adfærd, sociale handlinger og strategier, der bidrager til at opretholde familiers positioner i det sociale rum.³ Udgangspunktet i empiriske studier er derfor som oftest social oprindelse, familien og dens ressourcer, de livsbetingelser individet formes under og ikke mindst langstrakte rekonversionsstrategier, det vil sige overlevelsesstrategier, der gennem investeringer i og veksling af kapitaler søger at videreføre, fastholde eller udvide familiers sociale eksistens og deres position i samfundet (Munk 2010).⁴ I *La Noblesse d'État* (Bourdieu 1989, oversat til *State Nobility* 1996) nævnes fertilitetsstrategier, arvestrategier, uddannelsesstrategier, skolestiske strategier, profylaktiske strategier, kort- og langsigtede økonomiske strategier, sociale investeringsstrategier, sociodicy strategier og ægteskabsstrategier (jf. Bourdieu 1996:272ff., 1997:37). Disse strategier er primært tænkt udfoldet i en national kontekst. Imidlertid er det oplagt at undersøge disse strategier i en global sammenhæng, særligt ved at se på individer der forfølger langvarige udvandringsstrategier med henblik på opnåelse af distinktiv uddannelseskapital i udlandet, i "zones of prestige" som Randall Collins kalder det (2001; Munk 2009), det vil sige kosmopolitiske uddannelsesstrategier. Denne strategitype er ikke direkte listet i teoriskitsen i *La Noblesse d'État*. Panayotopoulos (1998), Wagner (1998, 2007), Börjesson (2005), Wiers-Jensen (2003), Munk (2009), Brown og Lauder (2009), Naidoo (2009) samt Brooks og Waters (2011) har undersøgt forskellige aspekter af transnationale strategier, men alle med fokus på reproduktion i en national kontekst. Det, at gruppen vi undersøger,

forbliver relativt længe i udlandet og er orienteret mod attraktive jobs på den globale scene, kan tyde på kulturel reproduktion i en global arena.

Kosmopolitiske uddannelsesstrategier er blevet undersøgt af den hollandske sociolog Don Weenink ved se på forældres ønske om at udruste deres børn med kosmopolitisk kapital via et internationalt gymnasieprogram (Weenink 2008:1102), og det viser sig, at den afgørende parameter er forældrenes egen kosmopolitiske kapital og ambitioner, og ikke deres sociale klasse-position (Weenink 2008:1089-1092).⁵ Ved kosmopolitisk kapital forstås mest af alt tilbøjeligheden til at engagere sig i globale sociale arenaer, sansen for at investere i internationale sammenhænge via kropslige og mentale dispositioner og ikke mindst konkrete *savoir faire* kompetencer. Denne kapitalform akkumuleres, anvendes og udvises ved at leve udenlands, besøge og have besøg af venner med forskellige nationaliteter, opretholde en global set spredt vennekreds og sociale netværk med udlændinge, læse internationale bøger og beherske næsten perfekt engelsk samt et andet fremmedsprog. Dertil tilføjes opnåelse af konkrete eksaminer i udlandet, som også kvalificerer til positioner på et globalt arbejdsmarked. I en bredere sociologikreds lanceres kosmopolitisme som et begreb, der bryder med dualismen mellem det nationale og det globale, hvilket understreger et transnationalt regime (Beck og Sznaider 2006/2010; se også Szerszynski og Urry 2006). Problemstillingen understøttes af, at distinktiv uddannelseskapital i stigende grad erhverves i udlandet (Borghans og Cörvers 2009), og det er blevet påpeget, at markedet for universitetsuddannelser er blevet globalt (Marginson 2008). Et oplagt incitament til at gennemføre en uddannelse i udlandet er udsigten til et større afkast af uddannelse, som Zeng og Xie (2004) påviser for Asian-Americans.

På den baggrund undersøger vi migranternes motivationer for at gennemføre en universitetsuddannelse i udlandet frem for på et dansk universitet, og betydningen af forældrebaggrund analyseres ved at skelne mellem fire uddannelsesudfald: ingen universitetsuddannelse, universitetsuddannelse fra Danmark, ikke-eliteuniversitetsuddannelse fra udlandet og eliteuniversitetsuddannelse fra udlandet. Endelig inddrages forældrenes internationale erfaring i analysen af personer med en universitetsgrad fra udlandet.

Sondringen mellem elite og ikke-eliteinstitutioner i udlandet sker på baggrund af rankinglister. Ideen er, at universitetsuddannelser betragtes som akademisk kapital, medens udenlandske universitetsgrader tilføjer en ekstra dimension gennem den kosmopolitiske kapital, der fordres og udvikles under studier på fremmedsprog med andre studiekammerater, væk fra det nationale sociale rum. Desuden kan de, der opnår adgang til verdens mest prestigøse universiteter, tænkes at skille sig ud fra resten ved i særlig grad at komme fra hjem med meget akademisk og kosmopolitisk kapital.

I det følgende diskuteres mulige scenarier og bevæggrunde for transnationale uddannelsesstrategier. Dernæst beskrives datakilder, afgrænsningen af den undersøgte gruppe samt det anvendte elitekriterium. Efterfølgende re-

degøres for den statistiske metode, som anvendes i den empiriske analyse. Gennem den empiriske analyse belyses såvel den sociale rekruttering til universiteter i udlandet som den kosmopolitiske kapital i migranternes familier. Til sidst diskuteres og konkluderes.

Forskellige scenarier

Flere scenarier opstilles med henblik på at forklare og forstå individers bestræbelser på at opnå en grad i udlandet, det vil sige mulige baggrunde for investering i, det vi har valgt at benævne kosmopolitisk kapital. Uddannelsesinvesteringer i udlandet er ikke en ny foreteelse. Historikken er, at medlemmer af privilegerede sociale klasser altid har anvendt udlandet i sine bestræbelser på at erhverve nødvendig dannelse og kvalifikationer (Wagner 2007).

Et scenarie er traditionen i ressourcestærke familier, som søger at optimere investeringer gennem at forfølge strategier i udlandet. Det at rejse til udlandet for at gennemføre en uddannelse kan opfattes som et udtryk for, at traditionen foreskriver, at ressourcestærke familiers sønner og døtre udvandrer for at få den nødvendige pondus og viden, som familiens position fordrer, og dermed i sidste ende for at fastholde status quo positioner. Dette scenarie handler grundlæggende om, at social klasse-baggrund er den afgørende faktor for investeringer i uddannelseskapital i udlandet. Det er oplagt at sondre mellem elite og ikke-elite universitetsinstitutioner, således at elite søges af klassen med i forvejen megen uddannelseskapital og andre former for kapital, og at ikke-elite søges af klassen med megen økonomisk kapital, men det kan også tænkes, at unge fra forskellige dele af overklassen alle vælger eliteuddannelser, blot forskellige steder, som fordrer distinkte præferencer og optimeringsvalg. Derimod er de to grupper måske mere fælles om investering i arten af uddannelse i hjemlandet. Det kan subsidiært tænkes, at det for nogle er mere naturligt at migrere til udlandet, da moderen og faderen gjorde det samme og derfor er mere disponeret for at vandre ud. I denne optik udspringer strategier af habitus.

Uddannelsessystemet i Danmark er karakteriseret ved en opdeling i et akademisk og et ikke-akademisk spor omfattende videregående uddannelse og erhvervsfaglig uddannelse. Uddannelsessystemet er voldsomt ekspanderet over de sidste 20-30 år. Parallelt hermed er uddannelsesmobiliteten øget indtil omkring 2005 og dermed er adgangen til gymnasie- og universitetsuddannelser blevet mere socialt lige. Dette har givetvis ført til en øget konkurrence, hvilket kan ses af en stigende adgangskvotient for en række studier, og det betyder formentlig også, at grupper af unge søger til universiteter i udlandet.

Et andet scenarie handler således om, at ressourcestærke familier i stigende grad er tvunget til at investere i kapital i udlandet, herunder særligt uddannelseskapital, da den generelle konkurrence i hjemlandet er voksende (se fx Lucas 2001). Man har længe vidst, at Danmark har større social uddannelsesmo-

bilitet end fx USA, da danske unge er mindre afhængige af familiebaggrund, når det gælder chancen for at opnå en videregående akademisk uddannelse (McIntosh og Munk 2007). Tilmed viser en undersøgelse af chanceuligheden i adgangen til uddannelse en social opblødning, særligt for piger. Empiriske registeranalyser viser, at tilbøjeligheden til at vælge en universitetsuddannelse relativt set har ændret sig fra årgange født ca. 1962 til årgange født ca. 1982, det vil sige i perioden fra midt i 1980'erne til midt i 2000'erne (McIntosh og Munk 2011; Munk 2008; Munk 2011). Trods denne sociale opblødning i tilgangen til universiteterne i Danmark er der fortsat social ulighed i valg af akademiske uddannelser (Thomsen 2010; se også Lucas 2001; Duru-Bellat, Kieffer og Reimer 2008; Grodsky og Riegle-Crumb 2010). I et nyere empirisk studie af højere uddannelser i Danmark påvises, at det danske universitetssystem er opdelt i en overvejende klassisk pol med en relativ stærk skæv social rekruttering og i en fortrinsvis anvendelsesorienteret pol med en mere åben rekruttering (Munk og Thomsen 2011). Dette peger på, at der blandt ressourcestærke familier fortsat er fokus på at erhverve distinktiv uddannelseskapital i det nationale sociale rum – en pointe Wagner (2007) understreger. Imidlertid kan en stigende konkurrence hjemme have medført yderligere investeringer med en deraf følgende nødvendig udvandring til udvalgte anerkendte eliteinstitutioner i udlandet med henblik på at erobre tilstrækkelig, symbolsk, legitim, og anerkendt uddannelseskapital.

Hovedpointen i denne tankegang er, at den kulturelle og sociale reproduktion ikke længere afgrænses af nationalstater, men foregår henover grænserne (Brown og Lauder 2009). Fx skriver Brooks og Waters (2009:1086-1087):

Under new conditions [of increased enrollment to national university education and a waning link between academic credentials and social mobility] it is argued that middle-class students and their families have to find new ways to reproduce their social advantage, through, for example, the colonization of the highest-status universities and colleges.... Within this increasingly competitive environment, we ask whether overseas education can be considered another means whereby privileged groups seek to maintain their social advantage.

En række bidrag har peget på, at der efterhånden findes et globalt felt for højere uddannelse, således at top-uddannelser i stigende grad søges af elitestuderende fra forskellige dele af verden. Marginson (2008) trækker på værker af Bourdieu og foreslår, at det globale felt er struktureret af "an opposition between the elite sub-field of restricted production, and the sub-field of large scale mass production" (side 305), hvilket indebærer en skelnen mellem 11 forskellige kategorier af højere læresteder. Det er navnlig elite-subfeltet, som vi fokuserer på i artiklen, om end vi ikke tilbyder en egentlig feltanalyse.

Et tredje scenarie handler om, at transnationale og kosmopolitiske strate-

gier er blevet en del af virkeligheden, som indebærer at forskellige grupper, og ikke blot elitegrupper fra nationale samfund, forsøger at optimere eget ståsted og kapital ved at investere hen over grænserne med henblik på mere permanente jobs i udlandet. Akademiske arbejdsmarkeder er i stigende grad globale, hvilket gør international eliteuddannelse attraktiv og et oplagt valg for unge med de nødvendige ressourcer. Der er en relateret litteratur, som hævder, at anbringelse af finansielle ressourcer ligeledes forgår i en globaliseret kontekst. Således forsøger grupper at overføre økonomiske afkast af aktier og andre ressourcer til andre lande, ligesom investeringer i høj grad foretages på tværs af landegrænser. Deraf den megen fokus på transnationale klasser og strategier (Marceau 1989; Collins 2001; Sassen 2001; Sklairs 2001; Weenink 2008; Brown og Lauder 2009; Brooks og Waters 2011).

Et fjerde scenarie handler om en gruppe af studerende, som udvandrer til udlandet for at investere i uddannelseskapital, som muligvis kan blive til kosmopolitisk kapital, for at forbedre egen position i forhold til forældrenes sociale position. Udlandet bliver her et muligt springbræt til opstigende social uddannelsesmobilitet og måske senere social mobilitet. En række forskere har stillet spørgsmålet, hvorfor det kan være relevant at investere i kosmopolitisk kapital, eksempelvis Weenink som foreslår:

...it seems that upward social mobility rather than social reproduction is the driving force behind parents' propensity to provide their children with cosmopolitan capital (2008:1103, se også 2007:497).

Ifølge den tankegang har valget af internationale programmer mere med social mobilitet at gøre end med social reproduktion, formentlig påvirket af en (stigende) kosmopolitisk tankegang.

Datagrundlaget

De, der rejser ud og opnår universitetsgrader fra elite og ikke-eliteinstitutioner i udlandet, sammenlignes med personer uden universitetsuddannelse og personer med universitetsuddannelse fra Danmark ved at kombinere registerdata med data fra to større undersøgelser af danske migranter. Undersøgelserne blev gennemført af Martin D. Munk og Panu Poutvaara i et samarbejde med Isak Isaksen og hans team i Danmarks Statistik (jf. Poutvaara, Munk og Junge 2009). Populationen til undersøgelserne blev udvalgt på baggrund af Danmarks Statistiks genindvandringsregister og omfatter danske statsborgere, der udvandrede i 1987, 1988, 1992, 1993, 1997, 1998, 2001 eller 2002. Den første undersøgelse blev gennemført i forsommeren og sommeren 2008 med svar fra 4.260 danske emigranter (4.131 når Grønland og Færøerne regnes fra), som ikke var kommet tilbage til Danmark 1. januar 2007. Den anden undersøgelse blev gennemført i efteråret 2008 og omfattede 3.065 returnmigranter (2.597 når Grønland og Færøerne regnes fra), som 1. januar 2007 var vendt tilbage til Danmark.

Stikprøvegrundlaget og gennemførelse for emigranter

I genindvandringsregistret findes oplysning om år for udvandring og udvandringsland – herefter sker der ikke løbende opdatering af flytninger med videre, medmindre personen genindvandrer til Danmark. Det betyder, at der ikke umiddelbart er et adressegrundlag for at kunne kontakte emigranterne. Imidlertid findes der i CPR-systemet for hver person en henvisning til forældre. I de tilfælde den udvandrede person har forældre, der er bosiddende i Danmark, er det dermed muligt at kontakte dem med henblik på at kunne opspore deres børn i udlandet. Såfremt ingen forældre er bosiddende (levende) i Danmark, giver CPR-systemet desuden mulighed for at finde søskende med samme forældre som den udvandrede person.

På basis af genindvandringsregistret for de otte valgte udvandringsår blev der identificeret 17.309 danske statsborgere, som ikke var genindvandret 1. januar 2007 og var mellem 18-59 år på udvandringstidspunktet. For 54 procent (9.415 emigranter) fandt Danmarks Statistik kontaktinformation på mindst en slægtning (forældre og i meget begrænset omfang søskende). Dette frafald skyldtes dels, at begge forældre var døde, og dels at der ikke kunne opnås kontaktoplysninger for alle gennem CPR-systemet grundet forskerbeskyttelse. Frafaldet er et mindre problem i det subsample, som anvendes her, da det er de relativt unge (18-39årige, dataafgrænsningen uddybes nedenfor), vi har med i analysen, og afdøde forældre primært forekommer blandt de ældste. De godt 9.400 slægtninge modtog et brev med information om undersøgelsen og blev samtidig anmodet om at give kontaktoplysninger (primært mailadresse, sekundært postadresse og telefonnummer). Indberetning af kontaktoplysningerne kunne ske via internettet, servicetelefon eller en vedlagt svarkuvert. For syv procent blev der ikke opnået kontaktoplysninger til den udvandrede. Den primære årsag til dette frafald var, at slægtningen i Danmark ikke længere havde kontakt til den udvandrede eller selv nægtede at deltage. For de resterende 8.749 var der email-adresser til godt 7.200 og kun telefonnummer eller adresse til de øvrige. Dem uden email-adresse blev kontaktet med henblik på selv at videregive deres email-adresse. Efter den endelige validering af de indsamlede email-adresser var 6.984 valide, og det blev besluttet kun at kontakte personer per email.

Dataindsamlingen for emigranter skete via et WEB-baseret spørgeskema. Efter en række tests blev skemaet udsendt medio juni 2008 efterfulgt af tre rykkere til de personer, der ikke havde svaret. Ved dataindsamlingens afslutning var der i alt indkommet 4.260 svar – svarende til en svarprocent på 61 procent. Set i forhold til erfaringer fra andre WEB-baserede undersøgelser er der tale om en høj svarprocent. Den høje svarprocent skal også ses i lyset af, at der var tale om et langt spørgeskema, hvor mange personer brugte op til en time på at udfylde skemaet.

Stikprøvegrundlaget og gennemførelse for returnmigranter

Stikprøvegrundlaget for returnmigranter var anderledes. På basis af genindvandringsregistret blev der dannet en population af alle returnmigranter for de otte udvandringsårgange. Alle personer blev sammenholdt med en aktuel CPR-status for at sikre, at de fortsat var boende i Danmark. En stikprøveplan indebar, at vi havde seks undergrupper: 0-6 måneder, 6-12 måneder, 1-3 år, 3-5 år, 5-10 år og 10 år eller mere i udlandet. Samplingvægtene var henholdsvis 2, 4, 4, 12, 20 og 60 procent. Samlet blev der således udvalgt knap 5.700 personer, og for knap 4.600 kunne der opnås kontaktinformation via CPR-systemet – frafaldet skyldes i store træk personer omfattet af forskerbeskyttelsesordningen. Dataindsamlingen for returnmigrant-delen startede i sidste uge af september 2008. Alle udvalgte personer modtog informationsbrev om undersøgelsen samt internetadresse og password, så skemaet kunne udfyldes via nettet. Efterfølgende blev de interviewet telefonisk, hvis de ikke besvarede via internettet.

Da dataindsamlingen for returnmigranter blev lukket, havde 3.065 svaret på surveyet, heraf 70 procent via internettet. Ligesom for emigranter er der tale om en meget høj svarprocent, 67 procent. Samlet var der i svarfordelingen en meget pæn ligelig fordeling på årgange samt opholdsperiode i udlandet, dog med lidt færre svar for den helt korte varighedsgruppe, som ikke anvendes her af grunde uddybet i næste afsnit.

Restriktioner og fletning med registerdata

I alt 915 migranter (768 emigranter og 147 returnmigranter) havde mindst en universitetsuddannelse fra udlandet, var mellem 18-39 år da de udvandrede, og havde henvisning til begge forældre i registerdata i udvandringsåret. Den sidste afgrænsning er nødvendig for den videre analyse af forældrebaggrund og sammenligning med personer i Danmark. Korte varigheder for returnmigranterne blev i undersøgelsen kraftigt undersamplet, idet kun 86 respondenter med en universitetsgrad fra udlandet havde et udenlandsophold på under fem år. For at undgå den store usikkerhed forbundet med at vægte de korte varigheder op og for at opnå en mere homogen gruppe, blev det besluttet at afgrænse analysen til personer, som havde været udvandret mindst fem år og opnået en (eller flere) universitetsuddannelser i udlandet.⁶ Analysedatasættet indeholder dermed 829 respondenter og udgør en særlig gruppe: Ikke alene har de opnået en hel grad fra et udenlandsk universitet, mange af dem har også haft længerevarende migration i sigte eller er i hvert fald endt med at tilbringe længere tid i udlandet, end den tid det gennemsnitligt tager at opnå en enkelt universitetsgrad. Dermed siger analysen ikke noget om den samlede rekruttering til uddannelse i udlandet, men viser noget om den sociale baggrund og motiverne for en gruppe, der udvandrer i længere tid med henblik på blandt andet erhvervelse af international gangbar uddannelseskapital. Fokus er således rettet mod personer, der i højere grad er orienteret mod en

global scene i forhold til reproduktion eller mobilitet i en national kontekst.

For at kunne sammenligne personer med en universitetsuddannelse fra udlandet med personer uden en universitetsuddannelse og personer med en universitetsuddannelse fra Danmark pålægges samme restriktioner på de sidste to grupper. Således anvendes i analysen udelukkende danske statsborgere i alderen 18-39 i udvandringsårene med henvisninger til forældrene. Under disse restriktioner var ingen respondenter født før 1951, derfor blev resten af samplet også afgrænset til personer født efter 1950. For respondenter er uddannelsesoplysningerne fra medio 2008, og tilsvarende information for ikke-migranterne blev derfor hentet i registerdata ultimo 2007. Desuden hentedes oplysninger om fødselsårgang, forældrenes uddannelse og stillingskategori samt tidligere udvandring fra registerdata, således at baggrundsvariablene er ens for dem med udenlandsk universitetsuddannelse og de to sammenligningsgrupper. Kulturel kapital i familien måles således ved forældres uddannelse og stillingsniveau, desuden inddrages forældrenes internationale erfaring i den deskriptive del som et centralt element i analysen af kosmopolitiske uddannelsesstrategier.

Elitekriterium

For respondenter med en universitetsuddannelse fra udlandet har vi detaljeret information om tidspunkt, land, universitet og selve graden. Universiteterne er blevet inddelt i elite- og ikke-eliteuniversiteter på baggrund af internationale rankinglister. De er ingenlunde fuldstændig objektive, men vi vurderer, at de indeholder information om den opfattelse danske migranter kan have haft af de udenlandske universiteter. Vort udgangspunkt er således, at det statushierarki, som ranglisten er et tilnærmet udtryk for, er med til at påvirke danske migranternes uddannelsesstrategier, og at det er uddannelser i toppen af ranglisten, der med størst sikkerhed giver et udbytte i form af distinktiv uddannelseskapital. Der vil være specialtilfælde, som ikke dækkes i elitekriteriet, eksempelvis kunststuderende som vælger prestigøse nicheorienterede universitetsinstitutioner i udlandet, fx har vi en respondent med en grad fra Central Saint Martins College of Art & Design og en respondent med en grad fra Ecole nationale supérieure des arts décoratifs.

Kriteriet for at tilhøre elitegruppen er, at universitetet enten er i top 200 i QS Times World University Ranking 2004 eller i top 50 i Financial Times Ranking af verdens bedste MBA-institutioner 2004 (se appendix A og B). Én grad erhvervet på en eliteinstitution er tilstrækkelig til at blive klassificeret som elite. Vi valgte primært QS Times, da den i høj grad baserer sig på fagfællebedømmelser, hvor Shanghai-listen lægger vægt på kriterier som Nobel-priser til nuværende/tidligere ansatte/studerende og offentliggjorte artikler i Science og Nature, som ikke i særlig høj grad er relevant for humaniora og samfundsvidenskab. Et andet, sekundært argument var, at danske udvandrere (på daværende tidspunkt) må forventes at være mere influeret af statushierarkier

med oprindelse i London, end statushierarkier som udfordrende kinesere forsøger at tvinge igennem.

Eliteuniversiteterne omfatter i vore data som oftest følgende universiteter: University of Oxford, Cambridge University, University College London, Lunds Universitet, Oslo Universitet, London School of Economics, King's College London og University of Chicago. Generelt er London-universiteterne bedst repræsenteret blandt respondenterne; 14 procent læste ved et universitet i London, hvilket er mere end den andel, der fx læste i hele Frankrig eller Tyskland. Tilsammen modtog England og USA godt 60 procent af alle respondenterne med en udenlandsk universitetsgrad, hvilket afspejler den position de to lande har i forhold til udbud af distinktiv uddannelseskapital.

De fleste udvandrere fik deres udenlandske grad relativt tæt på 2004, idet de seneste fik graden i 2007. Ud fra pragmatiske grunde valgtes en liste fra det år, hvor flest personer i vores analyseudvalg havde opnået deres grad. Da listerne er rimeligt stabile over tid, vil migranternes valg af uddannelse ikke nævneværdigt ændres ved nogle få udskiftninger i listerne. Resultaternes følsomhed over for det anvendte elite-kriterium bliver undersøgt i forhold til følgende skærper: Universitetet skal være på listen i to sammenhængende år (2004 og 2005), top 100 versus top 200 samt med og uden MBA-skolerne. Den første sikrer, at analysen er robust med hensyn til små udsving på listen fra år til år, ved at universiteter, der ikke holder sig på listen fra år til år, udelades af elitegruppen. Den næste skærpelse undersøger betydningen af et strammere elite-kriterium og den sidste kigger på følsomheden i forhold til kategoriseringen af MBA. Resultaterne rapporteres i forlængelse af resultatafsnittet.

Metode

I den multivariate analyse ønsker vi at sammenligne personer uden en universitetsuddannelse, personer med en dansk universitetsgrad, personer med en ikke-eliteuniversitetsgrad fra udlandet og personer med en elite-universitetsgrad fra udlandet. Til det formål gøres respondenterne repræsentative for migranterne i de undersøgte år ved hjælp af inverse sandsynlighedsvægte, dvs. vægtene er de inverse sandsynligheder for at være i surveydata. Sandsynlighedsmodellerne, som vægtene baseres på, er estimeret separat for mænd og kvinder samt emigranter og returnmigranter for at tage højde for forskellig adfærd i disse fire grupper i forhold til at have svaret på surveyet samt forskelle i, hvordan data blev indsamlet. I alle sandsynlighedsmodeller er kontrolleret for udvandringsår, alder og de vigtigste destinationslande. For midlertidigt udvandrede har vi desuden kontrolleret for længden af opholdet i udlandet, da stikprøven var stratificeret efter varighedsgrupper. Emigranter har vi opnået kontaktoplysninger på gennem forældrene. Der er derfor selektion i forældrenes uddannelsesniveau i forhold til, om de har videregivet kontaktoplysninger på deres udvandrede børn. Derfor er der i modellen kontrolleret for faderens og moderens uddannelsesniveau for emigranterne. Forældrenes ud-

dannelsesniveau er ikke signifikant for returnmigranterne, hvilket er naturligt givet den forskellige måde data er indsamlet. Ved disse vægte repræsenterer returnmigranterne i gennemsnit ni returnmigranter og emigranterne i gennemsnit fire emigranter.

De relative sandsynligheder for at opnå en universitetsgrad i Danmark, en ikke-elite universitetsuddannelse fra udlandet eller en elite-universitetsuddannelse fra udlandet i forhold til ikke at opnå nogen universitetsuddannelse estimeres i en vægtet multinomial logit model. De forklarende variable er her alle fra registerdata, og surveydata bruges alene til at identificere migranter, som har opnået en universitetsgrad i udlandet.

De rapporterede estimater er relative risk ratios (RRR), dvs. ændringen i den relative sandsynlighed for et udfald (i forhold til sandsynligheden for referenceudfaldet) ved en ændring i den forklarende variabel. I vort tilfælde, hvor alle kovariater er inkluderet som dummyer, betyder en relative risk ratio på 2, at den relative sandsynlighed for udfaldet, der betragtes, fordobles, hvis den pågældende dummy skifter fra 0 til 1. I en binær model er RRR det samme som odds ratios, da referenceudfaldet samtidig er det komplementære udfald. Relative risk ratios eller odds ratios fremkommer ved at tage eksponentialfunktionen til parameterestimatet. Konfidensgrænserne kan transformeres på samme måde.

Empirisk analyse

Den empiriske analyse indeholder først en simpel deskriptiv del og dernæst den multivariate analyse af betydningen af forældrebaggrund for forskellige uddannelsesudfald. Respondenternes motivationer for at vælge et udenlandsk universitet frem for et dansk, forældrenes internationale erfaring og forældrenes uddannelsesniveau undersøges gennem beskrivende statistik. Derefter følger en egentlig økonometrisk analyse af den sociale oprindelse for nationalt og udenlandsk universitetsuddannede sammenlignet med personer uden universitetsuddannelse. Da respondenterne i 2008 blev spurgt til deres højeste fuldførte uddannelse, havde 261 en bachelorgrad eller tilsvarende, 401 uddannelse på kandidatniveau og 167 en ph.d.- eller doktorgrad (i alt 829). Ved at kombinere med oplysninger om universitetsuddannelsen fra udlandet fremgår det, at 73 af kandidaterne og 2 af ph.d.'erne har gennemført en MBA i udlandet. Desuden viser surveydata, at 76 procent har én grad, 20 procent har to grader og resten har tre eller fire grader fra udlandet. Migranterne blev spurgt, hvorfor de valgte at studere på et universitet i udlandet i stedet for et universitet i Danmark.

Tabel 1 viser et interessant svarmønster. Særligt mænd, som har opnået en eliteuddannelse, er motiveret af prestige og værdifulde kompetencer og rapporterer desuden, at det akademiske niveau på det udenlandske universitet er bedre. Knap halvdelen (46 pct.) af mændene med en grad fra et eliteuniversitet vurderer det akademiske niveau til at være højere på det udenlandske

Tabel 1.

Hvorfor studerede du på universitetet i udlandet i stedet for på et dansk universitet?	Mænd		Kvinder		Samlet
	Ikke-elite	Elite	Ikke-elite	Elite	
På grund af den geografiske beliggenhed	26,8	19,7	24,3	16,7	22,8
Jeg kunne ikke studere faget i Danmark, fordi adgangskravende var for høje	5,2	4,1	5,7	6,5	5,4
Det akademiske niveau på universitetet i udlandet var bedre	19,1	45,6	13,1	24,6	22,2
En grad fra universitetet i udlandet giver mere værdifulde kompetencer på arbejdsmarkedet	19,6	40,1	16,3	20,3	22,0
En grad fra universitetet i udlandet er mere prestigefyldt	16,0	39,5	10,6	18,8	18,3
Jeg forventede, det ville være lettere at studere ved universitetet i udlandet	2,1	0,0	0,3	0,0	0,6
Jeg forventede, det ville være sjovere at studere ved universitetet i udlandet	14,4	14,3	11,4	7,2	11,9
Jeg ville forbedre mit sprog	19,1	21,1	18,9	11,6	18,1
Jeg ville gerne leve i udlandet for en kortere periode	27,8	25,9	24,0	19,6	24,5
Jeg ville være sammen med min partner/kæreste	9,8	12,2	34,6	37,0	25,2
Jeg ville studere i mit tidligere hjemland og/eller fødeland	0,0	0,7	0,9	0,0	0,5
Uddannelsen fandtes ikke i Danmark	25,3	18,4	19,1	18,1	20,3
Jeg ville gerne forbedre mine chancer for at opnå et job i udlandet	27,3	34,0	23,7	23,2	26,3
Andre grunde	27,3	21,1	22,0	26,1	23,8
Antal observationer	194	147	350	138	829

Kilde: Surveydata

Anm: Tallene angiver procenten af respondenterne i den givne søjle. Procenterne summer ikke til 100, fordi respondenterne kunne angive flere grunde til at vælge det udenlandske universitet frem for det danske.

universitet, og fire ud af ti (40 procent) mener, at en uddannelse fra det udenlandske universitet giver mere værdifulde kompetencer på arbejdsmarkedet og er mere prestigefyldt. De tilsvarende andele blandt kvinder er omtrent halvt så store. Blandt mænd og kvinder med en grad fra et ikke-eliteuniversitet er andelen cirka halvt så store sammenlignet med henholdsvis mænd og kvinder med en grad fra et eliteuniversitet. Der er således en klar bevidsthed om og tendens til, at eliteuniversiteterne i højere grad forbindes med prestige og fagligt niveau. Omkring hver fjerde betragter det at opnå en uddannelse i udlandet som et springbræt til senere at opnå et job i udlandet, hvor denne andel er lidt højere for mænd på eliteuniversiteter. Tabel 1 viser endvidere, at kvinder i langt højere grad end mænd er motiveret af ønsket om at være sammen med deres partner. Medens mere end hver tredje kvinde følger sin partner i udvandringsbeslutningen, er det kun hver tiende mand. Mænd ser i stedet ud til at være motiveret af egen uddannelse og karriere. Dette ud-

prægede kønsmønstre i migrationsmotiver blev også fundet af Poutvaara og Munk (2011). Det akademiske niveau betyder mindst blandt personer, som blot har en bachelorgrad (10 procent) og mest blandt personer med en ph.d.-grad (38 procent). Ligeledes er andelen, der er motiveret af prestige og erhvervelse af værdifulde kompetencer i forhold til arbejdsmarkedet, mindst blandt bachelorer (henholdsvis 9 og 12 procent), medens MBA'er ligger relativt højt (henholdsvis 43 og 47 procent), hvilket givetvis hænger sammen med, at de i høj grad er på arbejdsmarkedet og har øje for afkast af uddannelse. Mange af de, der gennemfører en MBA, er formentlig heller ikke del af den kulturelle videnselite, men mere medlemmer af et business segment. Personer med kandidat- eller ph.d.-grad er mere homogene. Omtrent hver fjerde med en kandidat eller ph.d.-grad er således motiveret af prestige og kompetencernes værdi på arbejdsmarkedet. I det følgende sammenlignes grupperne: ingen universitetsuddannelse, universitetsuddannelse i Danmark, universitetsuddannelse fra ikke elite- og eliteuniversiteter i udlandet.

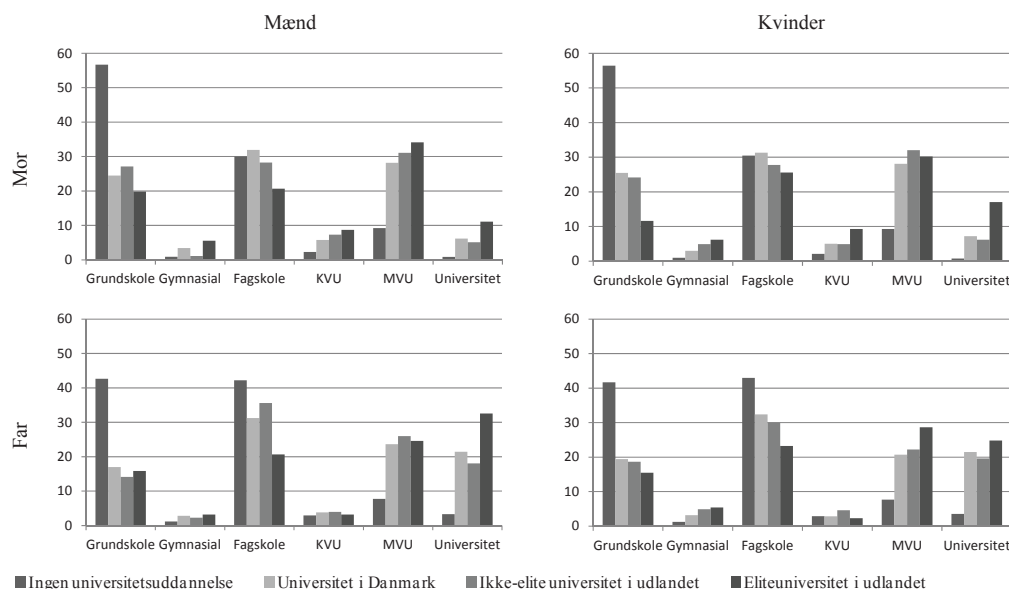
Social skævhed i rekrutteringen til eliteuniversiteter i udlandet

Figur 1 viser fordelingen af social oprindelse målt ved forældreuddannelse for de fire grupper: Personer uden universitetsuddannelse, personer med en universitetsgrad fra Danmark og personer med henholdsvis en grad fra ikke-elite og eliteinstitutioner i udlandet. Det er tydeligt, at personer med universitetsuddannede forældre hyppigere har en universitetsgrad, hvilket også er kendt fra flere studier i den nationale kontekst (Andersen 2001; McIntosh og Munk 2007; Munk og Thomsen 2011). Det interessante er, at dette er særligt udpræget for personer med en grad fra et eliteuniversitet i udlandet, fx er andelen af mødre med en universitetsuddannelse exceptionelt høj blandt kvinder, der har opnået en international eliteuddannelse. Universitetsuddannelse i Danmark og på ikke-elite i udlandet ser derimod ud til at være mere sammenlignelige med hensyn til forældrenes uddannelsesbaggrund. Andelen af forældre med grundskole som højeste fuldførte uddannelse er cirka det halve blandt universitetsuddannede personer sammenlignet med personer, som ikke har gået på universitetet.

Det viser sig, at forælderen af samme køn spiller en særlig stor rolle i forhold til barnets senere uddannelsesniveau. For mændene med eliteuddannelse er det særligt faderens uddannelse, der skiller sig ud, medens det for kvinderne er moderens uddannelse. Her skal man have i tankerne, at det drejer sig om forældre til personer, der udvandrede i perioden 1987-2002. Mødre med en studentereksamen var tidligere ikke et sædvanligt syn i den danske befolkning (godt halvdelen af denne generations mødre havde kun grundskole). Med tiden er mødrene blevet bedre uddannede, og tallene her peger klart i retning af, at mødre, hvis børn får en eliteuddannelse, er langt bedre uddannede end normalbefolkningen. I det hele taget er universitetsuddannelse, en mellemlang videregående uddannelse og en studentereksamen mere hyppig

blandt forældre til universitetsuddannede, og dette gælder i særlig grad for personer med en eliteuddannelse fra udlandet.

Figur 1. Fordelingen af forældres uddannelse i forskellige uddannelsesgrupper og populationen

Kilde: Registerdata og vægtet surveydata.

Anm.: Fordelingen af forældreuddannelse for ingen universitetsuddannelse og universitetsuddannelse i Danmark er populationsfordelingen, medens fordelingerne af forældreuddannelse for ikke-elite og eliteuddannelse i udlandet er estimeret på baggrund af stikprøven i surveydata.

Den multinomielle logistiske analyse viser yderligere, hvordan de fire uddannelsesgrupper adskiller sig fra hinanden med hensyn til social baggrund målt ved forældreuddannelse og social position. Resultaterne præsenteres i tabel 2. Her slår forældreuddannelse markant igennem. Døtre, som har en universitetsuddannet mor, har 22 gange større sandsynlighed for at opnå en elitegrad i forhold til ingen universitetsuddannelse sammenlignet med døtre, hvis mødre ikke er universitetsudannede (RRR=22,3). Om faderen har en universitetsuddannelse er relativt set det, der har størst betydning for mændenes sandsynlighed for at gennemføre en eliteuddannelse (RRR=5,9). Det ser således ud til, at faderen er den vigtigste identifikationsfigur for sønnerne og moderen for døtrene, hvilket vi også fandt indikation af i figur 1. Den store relative risk ratio for moderens uddannelse for kvinder i elitegruppen afspejler den exceptionelt store andel af mødre med universitetsuddannelse i denne gruppe sammenlignet med referencegruppen, hvilket fremgår af figur 1 ovenfor. Regnes andelene i figur 1 i forhold til referencegruppen uden universitetsuddannelse fås, at andelen af mødre med universitetsuddannelse blandt døtre med eliteuddannelse er 21,4 gange større end referencegruppen. De tilsvarende relative andele for mødre til mænd på elite, fædre til kvinder på elite

og fædre til mænd på elite er 12,3; 7,1 og 9,8. Det betyder ikke, at kvinder med eliteuddannelse ikke også har en højtuddannet fader – faktisk har en større andel absolut set en højtuddannet fader end højtuddannet moder – men det, at moderen (også) er højtuddannet eller blot har en studentereksamen, ser ud til at være afgørende for, at kvinderne forfølger eliteuddannelse. For mænd ser en højtuddannet fader omvendt ud til at være vigtig i forhold til at anspore til investering i eliteuddannelse.

Tilmed viser tabel 2, at sønner af topledere i høj grad finder ud til universiteter i udlandet, det vil sige grupper med betydelig økonomisk kapital. En fader, som er topleder, er faktisk den karakteristika ved forældrene, der stærkest prædikter ikke-eliteuddannelse i udlandet (RRR= 4,3). Det, at moderen er student, øger markant sandsynligheden for, at kvinder opnår en grad fra et eliteuniversitet i udlandet, hvilket afspejler, at mødre med en studentereksamen, tilbage i tiden, relativt set havde en betydelig uddannelseskapital (jævnfør figur 1).

Interessant er det også, at analysen et stykke hen ad vejen bekræfter, at der er en gruppe af kvinder og mænd, som er uddannelsesmæssigt mobile, idet de gennemfører en uddannelse på et universitet i udlandet. For mænd ser det desuden ud til, at der er en betydelig rekruttering til ikke-eliteuniversiteter fra familier, hvor faderen er selvstændig erhvervsdrivende.⁷ Dette gælder ligeledes mænd, hvis fædre er lønmodtager på mellemniveau. Der ser således ud til at være nogen grad af social uddannelsesmobilitet på ikke-eliteuddannelser i udlandet, medens eliteuddannelser i udlandet i højere grad er forbeholdt en gruppe af højere uddannede og med betydelig kosmopolitisk kapital, herunder også blandt forældrene.

Om personen har opholdt sig i udlandet som barn eller ung har stor betydning for personens chance for at udvandre og for at opnå en uddannelse i udlandet (med en RRR på 3,0 for mænd og 2,4 for kvinder på en eliteuddannelse). Det kendes fra andre studier af udvandring, at sandsynligheden for udvandring er større blandt personer med tidligere udvandring (Jespersen, Junge, Munk og Olsen 2007). Udenlandsophold i personens barndom og ungdom kan hjælpe til at opbygge kosmopolitisk kapital. I det omfang udenlandsopholdene har været med forældre, afspejler det også en potentiel kosmopolitisk kapital i familier med forældre, der højest sandsynligt har studeret eller arbejdet i udlandet. Disse personer har lettere ved at studere i udlandet på grund af sprogfærdigheder og lethed ved at begå sig internationalt. Surveydata underbygger denne hypotese, idet 40 procent (36 procent) af mødre til kvinder (mænd) med eliteuddannelser har læst eller arbejdet i udlandet. Hvad angår fædre, er andelen med international erfaring i form af uddannelse eller arbejde i udlandet 48 procent (44 procent) for mændene (kvinderne) med en grad fra en eliteinstitution. Den internationale erfaring følger således samme mønster som uddannelseskapitalen i hjemmet – forælderen af samme køn har stærkest korrelation med barnets kapitalakkumula-

Tabel 2. Sandsynligheden for at vælge universitetsuddannelser i Danmark og i udlandet relativt til ingen universitetsuddannelse

Reference: Ingen universitetsuddannelse	Mænd				Kvinder							
	Universitet i Danmark		Ikke-elite universitet i udlandet		Universitet i Danmark		Ikke-elite universitet i udlandet					
	RRR	t-værdi	RRR	t-værdi	RRR	t-værdi	RRR	t-værdi				
Fødselsår 1951-59	2,235 ***	6,94	1,022	0,04	0,936	-0,12	0,849	-1,37	0,250 ***	-3,37	0,724	-0,69
Fødselsår 1960-65	1,699 ***	5,08	2,030	1,38	1,318	0,67	0,863	-1,48	0,575 **	-2,32	0,790	-0,58
Fødselsår 1966-71	1,728 ***	5,41	3,039 **	2,26	1,411	0,93	1,188 *	1,83	0,680 *	-1,73	1,141	0,37
Fødselsår 1972-77	2,005 ***	6,79	3,678 ***	2,63	3,065 ***	3,05	1,165	1,60	0,930	-0,35	1,765 *	1,67
Mor Gymnasial	3,110 ***	6,96	0,686	-0,46	2,582 *	1,78	2,655 ***	5,43	3,941 ***	3,99	14,931 ***	4,24
Fagskole	1,866 ***	9,91	1,133	0,52	0,915	-0,21	1,720 ***	8,45	1,330	1,51	2,165 **	2,06
KVU	2,899 ***	8,89	1,798	1,63	1,861	1,19	2,590 ***	7,43	2,210 **	2,54	8,243 ***	4,57
MVU	2,686 ***	11,91	1,751 **	2,01	1,741	1,36	2,742 ***	11,77	2,327 ***	3,87	3,716 ***	3,15
Universitet	3,195 ***	7,98	2,679 *	1,92	2,902 **	2,16	4,837 ***	10,49	3,015 ***	3,30	22,252 ***	6,47
Selvstændig	1,343 ***	2,69	1,006	0,02	1,152	0,29	1,281 **	2,18	1,458	1,31	0,563	-0,92
Topleder	2,282 ***	3,47	3,139 *	1,68	0,949	-0,05	1,342	1,09	0,908	-0,16	1,056	0,06
Lønmodtager på højeste niveau	2,156 ***	6,73	1,222	0,51	1,062	0,13	1,727 ***	4,52	1,262	0,81	1,516	0,79
Lønmodtager på mellemste niveau	1,424 ***	4,07	1,149	0,43	1,206	0,44	1,379 ***	3,59	1,146	0,59	1,676	1,06
Lønmodtager på grundniveau	1,172	1,63	1,060	0,17	1,147	0,24	1,288 ***	2,62	1,042	0,15	1,074	0,13
Anden beskæftigelseskategori	1,191 **	2,17	1,228	0,72	0,689	-0,90	1,152 *	1,67	0,783	-1,03	0,776	-0,51
Far Gymnasial	2,173 ***	3,99	2,875	1,46	2,134	1,32	2,273 ***	4,65	2,684 ***	3,08	1,248	0,40
Fagskole	1,351 ***	4,61	1,344	1,11	0,937	-0,18	1,202 ***	2,80	0,930	-0,40	0,816	-0,63
KVU	2,064 ***	5,82	1,678	1,13	2,206	1,35	1,322 *	1,92	1,931 **	2,07	0,656	-0,67
MVU	3,249 ***	14,24	2,124 ***	2,60	2,705 **	2,17	2,534 ***	10,50	1,860 ***	2,73	1,900 *	1,78
Universitet	5,899 ***	18,66	3,515 ***	3,26	5,839 ***	4,81	4,239 ***	14,52	2,525 ***	3,77	1,752	1,43
Selvstændig	1,365 ***	3,09	2,708 **	2,42	1,371	0,67	1,756 ***	5,45	1,166	0,56	2,235 *	1,75
Topleder	1,814 ***	4,56	4,334 ***	3,29	3,792 ***	2,66	1,762 ***	4,16	1,734	1,63	1,769	0,93
Lønmodtager på højeste niveau	1,643 ***	4,78	3,180 ***	2,75	2,701 **	2,02	1,722 ***	5,01	1,879 **	2,29	2,356 *	1,93
Lønmodtager på mellemste niveau	1,256 **	2,23	2,550 **	2,04	1,331	0,52	1,284 **	2,34	1,362	1,13	1,415	0,76
Lønmodtager på grundniveau	1,078	0,72	1,691	1,24	1,655	1,00	1,110	0,98	1,456	1,48	2,067	1,54
Anden beskæftigelseskategori	1,177 *	1,75	1,464	0,94	1,135	0,28	1,263 **	2,39	0,730	-1,10	0,824	-0,42
Har boet i udlandet som 0-17 år	1,186	0,80	4,750 ***	3,64	2,985 **	2,05	1,432 **	2,08	1,211	0,47	2,420 *	2,51
Antal observationer											23285	21023
Pseudo R ²											0.131	0.123

Kilde: Registerdata og vægтет surveydata.

Note 1: ***, ** og * angiver hhv. signifikans på 1, 5, and 10 procentniveau.

Note 2: Reference: Født 1978-1983, har ikke boet i udlandet i alderen 0-18, og mor og far har grundskole og er ufaglært.

elite-gruppen. Det, at familier med døtre og sønner på eliteuniversiteter i udlandet oppebærer betydelig kosmopolitisk kapital, understreges af, at forældre til personer med eliteuddannelser slår tydeligst ud med hensyn til sprogkundskaber, igen mest udpræget for forælderen af samme køn.⁸

Tabel 2 viser i øvrigt, at yngre fødselsårgange har større sandsynlighed for at opnå en eliteuddannelse. Dette tyder på, at distinktiv uddannelseskapital fra udlandet er blevet en mere udbredt strategi blandt yngre kohorter. Hovedparten af de personer, som udvandrer, taget over alle årgangene, emigrerer for det meste uden akademisk uddannelse med hjemmefra.

Af de, der opnåede en eksamen fra et eliteuniversitet i udlandet, havde hver fjerde en akademisk kandidatgrad inden de udvandrede (mere end en tredjedel hvis bachelor tælles med). Dette gjaldt blot 12 procent fra gruppen, der gennemførte en ikke-elite uddannelse (en femtedel hvis bachelor tælles med). Det betyder samlet set, at en mindre andel af personer med mest uddannelseskapital i forvejen er dem, der mest frekvent gennemfører en eliteuddannelse i udlandet, medens migranter uden akademisk kapital fra Danmark i højere grad kommer ind på ikke-eliteuniversiteter. Det kunne tyde på, at reproduktion af eliteuddannelse i det globale felt er tættere forbundet med reproduktion af uddannelse i Danmark, end det er tilfældet for ikke-elite uddannelse i udlandet.

Resultaterne viser samlet set, at reproduktion af uddannelsesprivilegier, en vigtig forudsætning for social reproduktion, er i spil i en transnational kontekst, hvorfor introduktionen af kosmopolitiske uddannelsesstrategier virker oplagt. De fundne mønstre ses endnu tydeligere, hvis elitekriteriet skærpes til universiteterne på top 100 frem for top 200, eller hvis MBA-skolerne udelades. Således er rekrutteringen til top 100, forventeligt, endnu mere socialt selekteret end til top 200, ligeledes er der en tendens til, at de, der uddanner sig ved de traditionelle universiteter frem for MBA-skolerne, kommer fra et hjem med mere akademisk kapital. Søgningen til universiteter uden for de bedst rangerede ser ud til at være bredere og involvere den økonomiske elite, jævnfør den relativt store forekomst af selvstændigt erhvervsdrivende fædre og fædre med lederjob blandt mænd på ikke-eliteinstitutioner.

Diskussion og konklusion

Analysen viser, at familiers internationale uddannelsesstrategier er sammensatte indeholdende såvel reproduktive som mobilitetsmæssige mønstre. Vi finder, at personer med en højere social oprindelse målt på uddannelse, stilling og kosmopolitisk kapital især har øget sandsynlighed for at gennemføre en eliteuddannelse, og det påpeges, at selektion ind i symbolsk anerkendte eliteinstitutioner i udlandet navnlig pågår for individer med akademikerforældre og internationalt orienterede forældre, som selv har arbejdet eller studeret i udlandet. Videreførelsen af kapital sker gennem strategier i de højtuddannede familier og indirekte ved, at det internationale miljø bliver indlejret

som en naturlig disposition, idet en betydelig andel af migranterne som børn eller unge var i udlandet med deres forældre. Dette peger i retning af en vis social arv i dispositioner og tradition for uddannelse i udlandet og indikerer, at reproduktionsstrategier ikke alene tæller strategier nævnt i Bourdieu (1989/1996), men også omfatter udvandringsstrategier med henblik på erobring af distinktiv uddannelseskapital i udlandet, en mulig forudsætning for social reproduktion.

En gruppe formår på den ene eller anden måde at konvertere familiernes position, herunder kulturel og kosmopolitisk kapital, til internationalt gangbare diplomer, prestigøse universitetsgrader eller kort sagt distinktiv uddannelseskapital. Personer i vore data tenderer således mod at reproducere uddannelse på et mere transnationalt niveau, og de vender ikke nødvendigvis hjem for at fastholde familiens position hjemme. Godt en fjerdedel læste ude med henblik på at forbedre deres chancer for et job i udlandet frem for et i Danmark og støtter således denne antagelse. En oplagt forklaring på at de primært bliver ude er, at socialiseringen i udlandet lige så langsomt vænner dem til et kosmopolitisk liv i udlandet. Undervisning på fremmedsprog og deltagelse i internationale miljøer på udenlandske universiteter fordrer en vis mængde kosmopolitiske kompetencer, og samtidigt kan kosmopolitisk kapital potentielt udbygges under opholdet, fx gennem nye venskaber og kontakter med andre nationaliteter, forbedrede sprogfærdigheder, dybere kendskab til fremmede kulturer samt nyttig viden fra ophold på universiteterne.

En del af migranterne bryder faktisk den sociale arv. For det første ved i det hele taget at komme på et universitet, og for det andet ved at udvandre for at gennemføre en uddannelse i udlandet, typisk på ikke-eliteuniversiteter, hvilket kan resultere i et begrænset afkast af symbolsk kapital. I den empiriske analyse findes en tendens til, at faderens stillingsniveau, fx selvstændig eller lønmodtager på mellemniveau øger tilbøjeligheden til, at sønner opnår en grad fra en ikke-eliteinstitution i udlandet. Unge af kortuddannede forældre, som er transnationalt mobile og søger universiteter i udlandet, opnår oftere en grad fra universiteter uden for top 200 frem for fra mere eliteprægede institutioner. Dette kunne tyde på en anden kompensatorisk strategi repræsenterende social opdrift i uddannelsesmæssig forstand. Med andre ord, der er mest uddannelsesmobilitet blandt de, der læser på ikke-eliteuniversiteter i udlandet. Investeringer i internationale kapitalformer er således ikke en strategi, som udelukkende er reserveret en snæver elite med meget kulturel kapital.

Vi finder således ikke entydigt støtte til påstanden om, at globaliseringen gør den positionelle konkurrence mellem agenter til en mere åben og lige proces (Weenink 2008:1102, 2007:510; Brown 2000). Investeringer på en international scene kan ses som en strategi, der kan anvendes såvel af eliten som ikke-eliten. Det nuancerer Weeninks hovedperspektiv, der primært anser internationale uddannelsesinvesteringer som attraktivt for personer uden en

privilegeret position i det nationale sociale rum i Holland. Idet vi undersøger langvarigt udvandrede migranter med blandt andet en grad i udlandet, nås en anden konklusion.

Investering i uddannelseskapital er forbundet med en vis usikkerhed. Det betyder, at en universitetsuddannelse ikke nødvendigvis fører til kosmopolitisk kapital, der umiddelbart kan konverteres til attraktive sociale positioner hjemme eller på et globalt marked, endsi­ge at det fører til social mobilitet, men meget tyder på, at de fleste får et eller andet job. Vore data indeholder oplysninger, der indikerer, at flere med en elitegrad bliver ansat som forskere i udlandet, medens personer med en ikke-elitegrad fra udlandet oftere er ansat uden forskning fx inden for informations- og kommunikationsteknologi.⁹ I den undersøgte gruppe, hvor alle har været udvandret minimum fem år, har 93 procent stillinger i udlandet i 2008. I denne gruppe ser både ikke-elite og elite ud til at være i stand til at transformere deres udenlandske uddannelse til sociale positioner på det globale arbejdsmarked. En betydelig andel fra begge grupper bliver topledere, hvilket peger i retning af, at begge grupper har magtfulde positioner; elite i lidt højere grad inden for academia og ikke-elite i lidt højere grad i erhvervslivet både som ledere og selvstændige.

I vort materiale viser køn sig at have stor betydning. Faderens uddannelseskapital korrelerer stærkt med sønners eliteuddannelsesorientering og moderens med døtre på eliteuddannelser i udlandet. Navnlig moderens uddannelse påvirker døtres gennemførelse af en eliteuddannelse. Mødre med en studentereksamen eller en akademisk uddannelse var tilbage i tiden ikke et sædvanligt syn i den danske befolkning. Med tiden er mødrene blevet bedre uddannet, men den gruppe, vi taler om her, er karakteriseret ved bedre uddannede mødre. En række studier peger i retning af, at social reproduktion i toppen af samfundet især sker gennem mødrenes familier (se fx Schijf, Dronkers & Broeke-George 2004). Ved at anvende top 100 kriteriet skiller elite sig endnu mere tydeligt ud med fædrenes og især mødrenes uddannelse, således at de, der kommer på de allermest anerkendte universiteter, er en meget selekteret gruppe i forhold til social oprindelse.

De mandlige migranter begrund­er deres valg af uddannelser i udlandet med akademisk niveau, værdifulde kompetencer og prestige, medens kvinderne i højere grad begrund­er valget ud fra, at de følger med deres partner eller kæreste. Faktisk viser datamaterialet, at næsten hver tiende kvinde er hjemmegående i 2008. Der er således betydelige kønsforskelle selv for mænd og kvinder på eliteuniversiteter. Præferencerne følger et ganske traditionelt kønsmønster, hvor manden spiller den udfarende rolle, medens kvinder mere fungerer som baglandskvinde (jf. Højrup 1995; Christensen 1987). Dette, sammenholdt med at mange er udvandret til England og USA, kunne tyde på præferencer og værdier, som lægger afstand til den typiske arbejdsdeling i en nordisk velfærdsstat. En anden forklaring kan være, at der simpelthen er tale om familier som gennem erobring af kosmopolitisk eller distinktiv uddannel-

seskapital indgår i en slags identitetsarbejde, som bekræfter kosmopolitiske dispositioner eller habitus, øver de unge i etikette og forbereder dem til at indgå i transnationale arenaer gennem mental tilpassethed med en klar fordeling mellem kønnene, således at der opnås en lethed ved at opholde sig på eksempelvis udenlandske eliteuniversiteter. En vigtig pointe er, at reproduktionsstrategierne ikke alene skal forstås som en bevidst strategisk planlægning hjemme hos familierne, men også som noget dispositionelt, der ligger latent hos migranterne. Dertil skal det siges, at perioden dækker fra 1987, og dermed er der også tale om en vis kohorteffekt.

Det, at søgningen til eliteuddannelser navnlig foregår til lande som England og USA, har ikke alene at gøre med en øget intern kamp i det sociale rum i Danmark, hvad den øgede søgning og adgang til danske universiteter måske kunne give anledning til at tro. De empiriske resultater understreger en opdeling mellem eliteinstitutioner og ikke-eliteinstitutioner, som bekræfter en opdeling af højere uddannelsesinstitutioner karakteriseret ved en *stor port* og ved en *lille port*, som Bourdieu (1989/1996) viser, og ser således ud til at gælde i et mere internationalt uddannelsesfelt.¹⁰ Dette peger i retning af et globalt felt for højere uddannelse med subfelter, der rekrutterer forskelligt, så vort fund kan bidrage til Marginsons (2008) bestræbelser på at begrebsliggøre forskellige kategorier af højere læreanstalter. Ved at sondre mellem elite og ikke-elite universitetsinstitutioner bidrager vi til en påtrængt analyse af elitestrategier, som i stigende grad igen er blevet en del af den normale sociologiske dagsorden (se Oliver og O'Reilly 2010).

Wagner (2007) går så langt som til at sige, at rejsen hører til et bredere sæt af uddannelsesmekanismer, som bidrager til en international socialisation af dele af overklassen og dele af den øvre middelklasse, således at kosmopolitisk kapital eller distinktiv kapital potentielt kan give konkrete fordele på såvel det globale som det nationale uddannelses- og arbejdsmarked. Viden om andre kulturer, sprogkundskaber, samt netværksforbindelser på tværs af landegrænser kan være værdifulde i en globaliseret verden, og dermed eksisterer der en oplagt affinitet mellem kapitalformerne og det kosmopolitiske system af dispositioner.

Noter

Forskningsrådet for Samfund og Erhverv, Aalborg Universitet og SFI takkes for økonomisk støtte til projektet Danes Abroad, som artiklen udspringer af. Tak til *Dansk Sociologis* tre referees for værdifulde kommentarer. Desuden tak til Christoph Ellersgaard og Mads Jæger for nyttige kommentarer til en tidligere version af artiklen, samt tak til redaktionen. Endelig tak til Panu Poutvaara, University of Munich, og til Danmarks Statistik, som Martin Munk gennemførte dataindsamlingen med.

1. Denne specielle problemstilling indgår i et projekt om migration, Danes Abroad. I denne bredt anlagte undersøgelse finder vi, at en gruppe af danske medborgere i stigende grad og i længere tid af flere forskellige grunde udvandrere til andre lande for at leve i spændende nye kulturer, for at få udfordrende jobs, for at studere, for at skabe familier, for måske at få større afkast af sin uddannelse, for at slippe billigere i skat eller simpelthen på grund af udstationering i en virksomhed.

2. Hvad menes der med kapital? Kapital defineres generelt som: "...akkumuleret arbejde (i materialiseret eller i inkorporeret form), der i det øjeblik, det tilegnes i privat eller eksklusivt regi af agenter eller grupper af agenter – sætter indehaverne i stand til at tilegne sig social energi i form af tingsliggjort eller levende arbejde" (Bourdieu 1986:241).

3. Sideløbende med teorien om kulturel og social reproduktion udvikledes en teori om rekonversions- og reproduktionsstrategier (Bourdieu et al. 1973/1978, Bourdieu 1974, 1989/1996; Munk 1999).

4. Det klassiske eksempel på en uddannelsesstrategi er konvertering af økonomisk kapital til kulturel kapital gennem familiers fokusering på, at deres børn gennemfører studieforløb på uddannelsesinstitutioner, der giver mest mulig nytte og prestige. Dette gælder overklassen, men i stigende grad også den velstillede middelklasse og andre grupper med bevidsthed om uddannelsens betydning (jf. Munk 2008).

5. Mere fundamentalt ser Weenink ud til at have et problem i regressionsanalysen, idet forældrenes ønske om at forsyne deres børn med kosmopolitisk kapital først forklares af social klasse, hvis effekt imidlertid forsvinder, når følgende variable inkluderes: Forældrenes internationale adfærd (ambitioner) og oplysninger, om de har levet i udlandet. Weenink noterer (2008:1101), at øvre middelklasse forældre oftere er engagerede i en international adfærd. Introduktionen af forældreholdning er næppe et kausalt bevis for, at social oprindelse eller klasse ikke spiller ind i forhold til en anden forældreholdning, der handler om erhvervsløst kapital. Dette var et yderligere argument for at udelade de helt korte udvandring.

6. En fejl i filteret betød endvidere, at ikke alle returnigranter kunne udfylde information om alle deres grader i udlandet, hvis de havde opnået flere grader i udlandet. Dette var ikke et problem, hvis den første grad var fra et eliteuniversitet, men hvis den ikke var, og detaljer om de øvrige ikke fremgik af det endelige data, kan de ikke med sikkerhed kategoriseres korrekt efter elitekriteriet.

7. I forhold til at undersøge effekten af økonomisk kapital på valget af ikke-elite uddannelse i udlandet ville det have været interessant også at inkludere forældreindkomst i analysen. Vi har desværre ikke adgang til indkomsten under respondenternes opvækst, som ville være relevant til det formål. Nogle respondenter udvandrere som voksne i 1980'erne, så registerdata rækker ikke langt nok tilbage til at finde forældreindkomst under opvækst for alle personer. Med forældres højest fuldførte uddannelse er det ikke et problem, da den vil være ret stabil gennem voksenlivet. Forældrenes beskæftigelse er mere varierende, og forældrene til nogen respondenter var pensionerede i udvandringsåret, således har vi for disse gået tilbage i registeret for at finde deres seneste beskæftigelsesstatus.

8. Kosmopolitisk kapital i hjemmet kan ikke medtages i regressionsanalysen, da information om forældrenes sprogkunderskaber, studier og arbejde i udlandet kun findes for survey-respondenterne. Da blot en halv procent af den voksne befolkning i Danmark udvandrere årligt (baseret på 1980-2007), er det imidlertid klart, at den internationale erfaring blandt forældrene til respondenter med udenlandsk universitetsuddannelse er exceptionel høj. Det relativt lave uddannel-

sesniveau blandt forældrene i referencegruppen indikerer endvidere, at sprogkendskaberne for migranternes forældre er markant bedre end i gennemsnitsbefolkningen, eksempelvis taler knap tre ud af fire forældre til respondenterne med udenlandsk universitetsuddannelse engelsk.

9. Det er ikke muligt at give et komplet billede af respondenternes endestationer, da 4 procent stadig er under uddannelse i 2008, hvor den nuværende beskæftigelse er blevet rapporteret. Desuden ville en decideret analyse af respondenternes endelige positioner på arbejdsmarkedet kræve, at respondenterne sammenlignes ved samme alder eller samme antal år efter endt uddannelse og ikke i et bestemt år, hvor de har forskellig alder og ikke alle er blevet færdige med deres uddannelse.

10. Om disse relationer ligeledes gælder sociale positioner i et internationalt magtfelt, kræver nye studier og analyser.

Litteratur

- Albourn, Valérie og Wanecq, Thomas 2003: "Les inégalités sociales d'accès aux grandes écoles". *Économie et Statistique*, no. 361:27-47.
- Andersen, Heine 2001: "The norm of universalism in sciences: social origin and gender of researchers in Denmark". *Scientometrics*, 50(2):255-272.
- Beck, Ulrich og Sznaider, Natan 2006: "Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda". *The British Journal of Sociology*, 57(1):1-23 (genoptrykt i 2010).
- Borghans, Lex og Cörvers, Frank 2009: *The Americanization of European Higher Education and Research*, IZA Discussion Paper No. 4445.
- Bourdieu, Pierre 1974: "Avenir de classe et causalité du probable". *Revue française de sociologie*, XV(1), jan-mar:3-42.
- Bourdieu, Pierre 1986: "The Forms of Capital". I: Richardson J. G., *Handbook for the Sociology of Education*, 241-258. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre 1989: *La Noblesse d'État, Grandes Ecoles et esprit de Corps*. Paris: Les Editions de Minuit (*State Nobility*, Polity Press Cambridge 1996).
- Bourdieu, Pierre [1994] 1997: *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre, Boltanski, Luc og de Saint Martin, Monique 1973: "Les Stratégies de reconversion: Les classes sociales et le système d'enseignement". *Information sur les sciences sociales*, XII (5), octobre:61-113. Delvist oversat til: Bourdieu, Pierre og Boltanski, Luc 1978: "Changes in social structure and changes in the demand for education", i: S. Giner og M. Scotford Archer: *Contemporary Europe. Social Structures and Cultural Patterns*, 197-227. London: Routledge & Kegan Paul.
- Börjesson, Mikael 2005: *Transnationella utbildningsstrategier*. Doctoral dissertation, University of Uppsala, SEC Reports 37.
- Brooks, Rachel og Waters, Johanna 2009: "A Second Chance at "Success": UK Students and Global Circuits of Higher Education". *Sociology*, 43(6):1085-1102.
- Brooks, Rachel og Waters, Johanna 2011: *Student Mobilities, Migration and the Internationalization of Higher Education*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Brown, Phillip 2000: "The Globalisation of Positional Competition?" *Sociology*, 34:633-653.
- Brown, Phillip og Lauder, Hugh 2009: "Globalization, International Educations, and the Formation of a Transnational Class?" *Yearbook of the National Society for the Study of Education*, 108(2):130-147.

- Christensen, Lone Rahbek 1987: *Hver vor veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*. København: Etnologisk Forum.
- Collins, Randall 2001: "Civilisations as Zones of Prestige and Social Contact". *International Sociology*, 16:421-437.
- Dolby, Nadine 2007: "Reflections on Nation: American Undergraduates and Education Abroad". *Journal of Studies in International Education*, 11(2):141-156.
- Duru-Bellat, Marie; Kieffer, Annick, og Reimer, David 2008: "Patterns of social Inequalities in access to Higher Education in France and Germany". *International Journal of Comparative Sociology*, 49(4-5):347-368.
- Grodsky, Eric, og Riegle-Crumb, Catherine 2010: "Those Who Choose and Those Who Don't: Social Background and College Orientation". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 627:14-35.
- Højrup, Thomas 1995: *Omkring livsformsanalysens udvikling*. København: Museum Tusulanum.
- Jespersen, Svend; Junge, Martin; Munk, Martin D. og Olsen, Peter 2007: *Brain Gain eller Brain Drain? Vandringer af højtuddannede til og fra Danmark*. København: SFI-The Danish National Institute of Social Research, report 07:04.
- Klausen, Trond Beldo 2009: "Sociale indkomstforskelle på eliteuddannelser". *Dansk Sociologi*, 20(2):41-62.
- Lucas, Samuel R. 2001: "Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects". *American Journal of Sociology*, 106: 1642-1690.
- Marceau, Jane 1989: *A Family Business: The making of an International Business Elite*. New York: Cambridge University Press.
- Marginson, Simon 2008: "Global field and global imagining: Bourdieu and worldwide higher education". *British Journal of Sociology of Education*, 29(3):303-315.
- McIntosh, James og Munk, Martin D. 2007: "Scholastic ability vs. family background in educational success: evidence from Danish sample survey data". *Journal of Population Economics*, 20(1):101-120.
- McIntosh, James og Munk, Martin D. 2011: *Family Background and Changing Educational Choices in Denmark*. Centre for Mobility Research, Aalborg Universitet, København, præsenteret på RC28 Essex Conference April: Longitudinal Approaches to Stratification Research: International and Comparative Perspectives.
- Munk, Martin D. 1999: *Livsbaner gennem et felt. En analyse af eliteidrætsudøveres sociale mobilitet og rekonversioner af kapital i det sociale rum*. Doctoral dissertation. Lund: Department of Sociology, Lund University.
- Munk, Martin D. 2008: "Køn, social mobilitet og social reproduktion, maskulin dominans og kvindernes indtog i uddannelsessystemet". *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 56(2):26-35.
- Munk, Martin D. 2009: "Transnational Investments in Informational Capital, A Comparative Study of Denmark, France, and Sweden". *Acta Sociologica*, 52(1):5-23.
- Munk, Martin D. 2010: "Erkendelse, lidenskab og social mobilitet". I: Kim Esmark, Marianne Høyen og Kristian Larsen (red.): *Hvorfor Bourdieu?*, 37-60. København: Hexis Forlag.
- Munk, Martin D. 2011: "Social sortering, frafald og manglende kvalifikationer blandt unge". I: Christian Helms Jørgensen (red.): *Frafald i erhvervsuddannelserne*, 225-244. København: Roskilde Universitetsforlag.

- Munk, Martin D. og Thomsen, Jens Peter 2011: *Widening Participation and Unequal Access to the System of Higher Education*. København: Centre for Mobility Research.
- Naidoo, Vik 2009: "Transnational Higher Education. A Stock Take of Current Activity". *Journal of Studies in International Education*, 13(3):310-330.
- Oliver, Caroline og O'Reilly, Karen 2010: "A Bourdieusian Analysis of Class and Migration, Habitus and the Individualizing Process". *Sociology*, 44(1):49-66.
- Panayotopoulos, Nikos 1998: "Les "les grandes écoles" d'un petit pays, Les études à l'étranger : les cas de la Grèce". *Actes de la recherche en sciences sociales*, 121/122:77-91.
- Poutvaara, Panu; Munk, Martin D. og Junge, Martin 2009: "Self-Selection and Earnings of Emigrants from a Welfare State", *IZA-Discussion Paper* no. 4144.
- Poutvaara, Panu og Munk, Martin D. 2011: *Motivations of Emigrants from a Welfare State*. Working Paper, København: Centre for Mobility Research.
- Sassen, Saskia 2001: *The Global City*, 2nd ed. Princeton: Princeton University Press.
- Schijf, Huibert; Dronkers, Jaap & Broeke-George, Jennifer van den 2004: "Recruitment of members of Dutch noble and high-bourgeois families to elite positions in the 20th century". *Social Science Information*, 43:435-475.
- Sklairs, Leslie 2001: *The Transnationalist Capitalist Class*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Szerszynski, Bronislaw og Urry, John 2006: "Visuality, mobility and the cosmopolitan: inhabiting the world from afar". *British Journal of Sociology*, 57(1):113-131.
- Thomsen, Jens Peter 2010: "Klasse og kultur på danske universitetsuddannelser". *Dansk Sociologi*, 21(1):53-73.
- Wagner, Anne-Catherine 1998: *Les nouvelles élites de la mondialisation. Une immigration dorée en France*. Paris: PUF.
- Wagner, Anne-Catherine 2007: *Les classes sociales dans la mondialisation*. Paris: La Découverte, Collection Repères.
- Weenink, Don 2007: "Cosmopolitan and Established Resources of Power in the Education Arena". *International Sociology*, 22:492-516.
- Weenink, Don 2008: "Cosmopolitanism as a Form of Capital: Parents Preparing their Children for a globalizing world". *Sociology*, 42(6):1089-1106.
- Wiers-Jenssen, Janneke 2003: "Norwegian Students Abroad: experiences of students from a linguistically and geographically peripheral European country". *Studies in Higher Education*, 28:391-411.
- Zeng, Zhen og Xie, Yu 2004: "Asian-Americans' Earnings Disadvantage Reexamined: The Role of Place of Education". *American Journal of Sociology*, 109:1075-1108.
- Zimdars, Anna; Sullivan, Alice og Heath, Anthony 2009: "Elite Higher Education Admissions in the Arts and Sciences: Is Cultural Capital the Key?" *Sociology*, 43(4): 648-666.

Appendix A: The world's top 200 universities – QS-Times Higher Education 2004

Rank	Institution	Country	Rank	Institution	Country
1	Harvard University	US	51	Tokyo Institute of Technology	JP
2	California University Berkeley	US	52	Duke University	US
3	Massachusetts Institute of Technology	US	53	Catholic University Louvain	BE
4	California Institute of Technology	US	54	Brussels Free University	BE
5	Oxford University	UK	55	RMIT University	AU
6	Cambridge University	UK	56	Adelaide University	AU
7	Stanford University	US	57	Paris VI, Pierre et Marie Curie	FR
8	Yale University	US	58	Sussex University	UK
9	Princeton University	US	59	Purdue University	US
10	ETH Zurich	CH	60	Tech University Berlin	DE
11	London School of Economics	UK	61	Brown University	US
12	Tokyo University	JP	62	Tsing Hua University	CN
13	Chicago University	US	63	Copenhagen University	DK
14	Imperial College London	UK	64	Erasmus University Rotterdam	NL
15	University of Texas at Austin	US	65	Georgia Institute of Technology	US
16	Australian National University	AU	66	Wisconsin University	US
17	Beijing University	CN	67	Auckland University	NZ
18	National University Singapore	SG	68	Macquarie University	AU
19	Columbia University	US	69	Osaka University	JP
20	University of California, San Francisco	US	70	St Andrews University	UK
21	McGill University	CA	71	Sorbonne Paris	FR
22	Melbourne University	AU	72	University of California, Santa Barbara	US
23	Cornell University	US	73	Northwestern University	US
24	University of California, San Diego	US	74	Washington University	US
25	Johns Hopkins University	US	75	Boston University	US
26	University of California, Los Angeles	US	76	Curtin University of Technology	AU
27	Ecole Polytechnique	FR	77	Vienna Technical University	AT
28	Pennsylvania University	US	78	Delft University of Technology	NL
29	Kyoto University	JP	79	New York University	US
30	Ecole Normale Supérieure Paris	FR	80	Warwick University	UK
31	Michigan University	US	81	Yeshiva University	US
32	Ecole Polytechnique Fédérale de Lausanne	CH	82	Minnesota University	US
33	Monash University	AU	83	Eindhoven University of Technology	NL
34	University College London	UK	84	Chinese University Hong Kong	HK
35	Illinois University	US	85	Göttingen University	DE
36	New South Wales University	AU	86	Rochester University	US
37	Toronto University	CA	87	Trinity College, Dublin	IE
38	Carnegie Mellon University	US	88	Case Western Reserve University	US
39	Hong Kong University	HK	89	Malaya University	MY
40	Sydney University	AU	90	Alabama University	US
41	Indian Institute of Technology	IN	91	Bristol University	UK
42	Hong Kong University of Sci & Tech	HK	92	Lomonosov Moscow State University	RU
43	Manchester University & UMIST	UK	93	Hebrew University Jerusalem	IL
44	School of Oriental and African Studies	UK	94	Vienna University	AT
45	Massachusetts University	US	95	Technical University Munich	DE
46	British Columbia University	CA	96	Western Australia University	AU
47	Heidelberg University	DE	97	King's College London	UK
48	Edinburgh University	UK	98	Amsterdam University	NL
49	Queensland University	AU	99	Munich University	DE
50	Nanyang University	SG	100	Queen Mary, University of London	UK

Rank	Institution	Country	Rank	Institution	Country
101	Oslo University	NO	151	Liverpool University	UK
102	National Taiwan University	TW	152	Karlsruhe University	DE
103	Bath University	UK	153	Tohoku University	JP
104	Tufts University	US	154	China University of Sci & Tech	CN
105	Texas A&M University	US	155	Montpellier 1 University	FR
106	Iowa University	US	156	Vanderbilt University	US
107	Colorado University	US	157	Frankfurt University	DE
108	Massey University	NZ	158	Technion - Israel Institute of Technology	IL
109	Washington University, St Louis	US	159	Madrid Autonomous University	ES
110	Chalmers University of Technology	SE	160	Korea Advanced Institute of Sci & Tech	KR
111	Sains Malaysia University	MY	161	Tasmania University	AU
112	Glasgow University	UK	162	La Sapienza University	IT
113	University of Technology, Sydney	AU	163	Pohang University of Sci & Tech	KR
114	Otago University	NZ	164	Innsbruck University	AT
115	Brandeis University	US	165	Georgetown University	US
116	Michigan State University	US	166	Alberta University	CA
117	North Carolina University	US	167	Nagoya University	JP
118	Virginia University	US	168	Dundee University	UK
119	Seoul National University	KR	169	Würzburg University	DE
120	Utrecht University	NL	170	Nottingham University	UK
121	Paris XI, Orsay	FR	171	Lund University	SE
122	Royal Institute of Technology	SE	172	Technische Hochschule Darmstadt	DE
123	Maastricht University	NL	173	Emory University	US
124	Stuttgart University	DE	174	Indiana University	US
125	Humboldt University Berlin	DE	175	University of California, Santa Cruz	US
126	Birmingham University	UK	176	Helsinki University of Technology	FI
127	Aarhus University	DK	177	Université de Montréal	CA
128	Durham University	UK	178	Freiburg University	DE
129	Helsinki University	FI	179	Newcastle Upon Tyne University	UK
130	Penn State University	US	180	University of Southern California	US
131	Leiden University	NL	181	Lancaster University	UK
132	Strasbourg University	FR	182	University of California, Davis	US
133	Leeds University	UK	183	Arizona University	US
134	Maryland University	US	184	RWTH Aachen	DE
135	Bonn University	DE	185	Queen's University Belfast	UK
136	Stony Brook, State of New York University	US	186	Bologna University	IT
137	York University	UK	187	Norwegian University of Sci & Tech	NO
138	Dartmouth College	US	188	Tulane University	US
139	Stockholm University	SE	189	Leicester University	UK
140	Uppsala University	SE	190	Rutgers State University	US
141	Utah University	US	191	Nijmegen University	NL
142	La Trobe University	AU	192	Nanjing University	CN
143	Waterloo University	CA	193	Southampton University	UK
144	Toulouse University	FR	194	Aberdeen University	UK
145	Technical University of Denmark	DK	195	National Autonomous University of Mexico	MX
146	Rice University	US	196	Fudan University	CN
147	Hamburg University	DE	197	Bremen University	DE
148	McMaster University	CA	198	City University of Hong Kong	HK
149	Kiel University	DE	199	Virginia Polytechnic Inst	US
150	Sheffield University	UK	200	Rensselaer Polytechnic Inst	US

(link: <http://www.timeshighereducation.co.uk/hybrid.asp?typeCode=153>, date 11.01.11)

Appendix B: Top 50 Schools of Business and Administration – Financial Times 2004

Rank	Institution	Country
1	University of Pennsylvania: Wharton	U.S.A.
2	Harvard Business School	U.S.A.
3	Columbia Business School	U.S.A.
4	University of Chicago: Booth	U.S.A.
4	Insead	France / Singapore
4	London Business School	U.K.
7	Stanford University GSB	U.S.A.
8	New York University: Stern	U.S.A.
9	MIT Sloan School of Management	U.S.A.
10	Dartmouth College: Tuck	U.S.A.
11	Northwestern University: Kellogg	U.S.A.
12	IMD	Switzerland
13	Yale School of Management	U.S.A.
13	Iese Business School	Spain
15	IE Business School	Spain
16	Cornell University: Johnson	U.S.A.
17	Georgetown University: McDonough	U.S.A.
17	University of North Carolina: Kenan-Flagler	U.S.A.
19	University of Virginia: Darden	U.S.A.
20	Duke University: Fuqua	U.S.A.
21	University of Toronto: Rotman	Canada
22	University of California at Berkeley: Haas	U.S.A.
22	Rotterdam School of Management, Erasmus U	Netherlands
22	York University: Schulich	Canada
22	Emory University: Goizueta	U.S.A.
26	University of Oxford: Saïd	U.K.
27	University of Maryland: Smith	U.S.A.
28	Carnegie Mellon: Tepper	U.S.A.
29	University of Western Ontario: Ivey	Canada
30	University of Michigan: Ross	U.S.A.
30	SDA Bocconi	Italy
32	UCLA: Anderson	U.S.A.
32	Warwick Business School	U.K.
34	University of Cambridge: Judge	U.K.
35	University of Rochester: Simon	U.S.A.
36	University of South Carolina: Moore	U.S.A.
37	Manchester Business School	U.K.
38	University of Southern California: Marshall	U.S.A.
39	McGill University: Desautels	Canada
40	Ohio State University: Fisher	U.S.A.
40	University of Illinois at Urbana-Champaign	U.S.A.
42	Washington University: Olin	U.S.A.
42	City University: Cass	U.K.
44	Vanderbilt University: Owen	U.S.A.
44	Pennsylvania State University: Smeal	U.S.A.
46	University of Texas at Austin: McCombs	U.S.A.
46	Purdue University: Krannert	U.S.A.
48	Rice University: Jones	U.S.A.
49	University of Iowa: Tippie	U.S.A.
49	College of William and Mary: Mason	U.S.A.

(link: <http://rankings.ft.com/businessschoolrankings/global-mba-rankings-2004>, date 11.01.11)